

1. NAZAR ESHONQULNING “URUSH ODAMLARI” QISSASIDA
TOPOXRONOSNING INSON RUHIYATINI OCHISHDAGI
BADIY IMKONIYATLARI

ILMIY TEZIS

Muallif XOLMATOVA RO'ZIXON

Annotatsiya. Mazkur tezisdan Nazar Eshonqulning “Urush odamlari” qissasida topoxronosning inson ruhiyatini ochishdagi badiiy imkoniyatlari tadqiq etiladi. Asardagi Tersota qishlogʻi makoni, urush davri va undan keyingi vaqt qatlamlari qahramonlarning ruhiy holati, xotirasi, qoʻrquvi, iztirobi va insoniy munosabatlarini yorituvchi muhim poetik vosita sifatida tahlil qilinadi. Makon va zamonning oʻzaro uygʻunligi urushning faqat tarixiy hodisa emas, balki inson qalbida uzoq vaqt davometadigan ruhiy jarohat ekanini koʻrsatishga xizmat qiladi. Qissadagi tabiiy muhit, qishloq makoni, uy va jamoa kabi mikro-makonlar personajlarning ichki dunyosini badiiy aks ettiruvchi psixologik maydonga aylanadi.

Kalit soʻzlar: Nazar Eshonqul, “Urush odamlari”, topoxronos, xronotop, badiiy makon, badiiy zamon, ruhiyat, psixologizm, Tersota, xotira, urush, qahramon.

Аннотация. В тезисе исследуются художественные возможности топохронологической организации в раскрытии человеческой психологии в повести Назара Эшонкула «Уруш одамлари» («Люди войны»). Пространство кишлака Терсота, военное и послевоенное время рассматриваются как взаимосвязанные компоненты, раскрывающие память, страх, страдание и внутренние конфликты персонажей. Особое внимание уделяется психологической функции пространства и времени.

Ключевые слова: Назар Эшонкул, «Уруш одамлари», топохронология, хронотоп, художественное пространство, художественное время, психологизм, память, война.

Abstract. This thesis examines the artistic potential of chronotope in revealing human psychology in Nazar Eshonqul's novella "Urush odamlari" ("People of War"). The village of Tersota and the temporal layers of wartime and postwar life are analyzed as interconnected elements that reveal memory, fear, suffering and inner conflict. Particular attention is paid to the psychological function of literary space and time.

Keywords: Nazar Eshonqul, "Urush odamlari", chronotope, literary space, literary time, psychology, memory, war, character.

Asar markazida urushning bevosita jang maydonidan tashqaridagi ta'siri, uning oddiy insonlar hayotida qoldirgan izlari turadi. Qissaning badiiy kuchi urushni faqat tarixiy voqea sifatida emas, balki inson xarakteri va ruhiyatini o'zgartiruvchi omil sifatida ko'rsatishida namoyon bo'ladi. Tadqiqotchilar ham asarda inson tabiatidagi ruhiy kechinmalar va murakkab xarakterlarning badiiy tahlili muhim o'rin tutishini ta'kidlaydilar. citeturn0search12turn0search15Topoxronos va badiiy makon Topoxronos badiiy asarda makon va zamonning o'zaro birligi sifatida personajlar hayotini tashkil etadi. "Urush odamlari"da Tersota makoni voqealar sodir bo'ladigan geografik joy bo'libgina qolmay, qahramonlarning ruhiy holatini shakllantiruvchi ijtimoiy-psixologik muhitdir. Milliy qishloq hayoti, urush tufayli o'zgargan kundalik tartib, odamlarning kutishi va ayriliq holatlari bir makon ichida turli ruhiy qatlamlarni hosil qiladi. Milliy kutubxona tavsifida ham qissaning boshlanishi 1944-yil dekabrda Tersotalik Normat polvonning urushdan bir oyog'idan ayrilib qaytishi bilan bog'lanishi ko'rsatiladi. citeturn0search2Tersota makonining muhim xususiyati — uning urush frontidan uzoqda

bo'lsa-da, urush ta'siridan xoli emasligidir. Front va qishloq o'rtasidagi masofa jismoniy jihatdan mavjud bo'lsa, ruhiy jihatdan bu masofa deyarli yo'qoladi. Qoraxat, nogiron bo'lib qaytgan askarlar, kutish va yo'qotishlar qishloq makoniga urushning ruhiy "chegarasi"ni olib kiradi. Shu sababli Tersota qissada urushning inson qalbida davom etadigan makoni sifatida talqin qilinishi mumkin. Zamon qatlamlari va xotira Qissadagi vaqt bir yo'nalishli tarixiy ketma-ketlikdan iborat emas. Urushning hozirgi lahzasi, undan oldingi xotiralar va urushdan keyingi ruhiy oqibatlar o'zaro tutashadi. Bunday vaqt qurilishi qahramonlarning o'tmishdan ajralib keta olmasligini ko'rsatadi. Urush tugashi mumkin, biroq uning inson ruhiyatidagi izlari xotira orqali yashashda davom etadi. Tadqiqotlarda ham qissada urushning inson ruhiyatiga ta'siri, xotira va ma'naviy jarohatlar muhim mazmuniy qatlam sifatida ko'rsatilgan. citeturn0search0Xotira topoxronosning psixologik imkoniyatini kengaytiradi: muayyan joy o'tmishdagi voqeani qayta jonlantiradi, o'tmish esa hozirgi makonning ma'nosini o'zgartiradi. Demak, vaqt va makon bir-birini izohlovchi badiiy mexanizmga aylanadi.

Qahramonning ruhiy holatini tushunish uchun uning ayni paytdagi vaziyatini emas, balki shu vaziyatga olib kelgan xotiralarini ham hisobga olish zarur. Makonning qahramon ruhiyatini ochishdagi imkoniyatlari Qissada makonning psixologik funksiyasi, avvalo, tashqi muhit va ichki kechinma o'rtasidagi parallelizm orqali yuzaga chiqadi. Qishloqning umumiy kayfiyati, odamlarning kutishi, ayriliq va qayg'u muhiti personajlarning individual ruhiy holatini kuchaytiradi. Shu jihatdan ijtimoiy muhit individual psixologiyaning shakllanishiga ta'sir etuvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Biydi momo kabi obrazlarning ruhiyati ham urush muhiti va ijtimoiy sharoit bilan bog'liq holda shakllanadi; 2026-yilda e'lon qilingan tadqiqotda ham aynan Biydi momo obrazining ijtimoiy-psixologik determinatsiyasi tahlil qilingan. citeturn0search7Mikro-makonlar — uy, hovli, qishloq ko'chasi, odamlar to'planadigan joylar —

personajlar o'rtasidagi munosabatlarning psixologik mazmunini ochishga xizmat qiladi. Uy makoni xavfsizlik va xotira bilan birga, ayriliq va kutish hissini ham ifodalashi mumkin. Ochiq qishloq makoni esa shaxsning ijtimoiy muhit bilan munosabatini ko'rsatadi. Shu tariqa makon personaj xarakterining "tashqi ko'rinishi"ga aylanadi.

Topoxronos va urushning ruhiy jarohati Qissaning asosiy badiiy muammolaridan biri urushning inson ruhiyatida qoldirgan jarohatlarini tasvirlashdir. Bu jarohat faqat yaralanish yoki yo'qotish bilan cheklanmaydi; u insonning hayotga, odamlarga, kelajakka va o'ziga munosabatini o'zgartiradi. Shu sababli qissadagi makon va zamon urush oqibatlarini ko'rsatadigan "xotira maydoni" sifatida ishlaydi. Asarning realistik tasvir imkoniyatlari bilan psixologik chuqurligi bir-birini to'ldiradi. Tadqiqotchilar "Urush odamlari"da realistik va modern tasvir imkoniyatlari uyg'unlashishini, asar voqealari Tersotada kechishini hamda urush davri qishloq odamlarining fojiali taqdirleri yoritilishini qayd etganlar. Qissada Boyxun tilidan berilgan rivoyat kabi kompozitsion unsurlar ham urush tajribasini kengroq vaqt va xotira doirasiga olib chiqadi. Tadqiqotlarda mazkur kiritma hikoyaning asar konsepsiyasi va kompozitsiyasidagi vazifasi alohida ko'rsatilgan. Bu usul shaxsiy taqdir bilan umumiy tarixiy xotira o'rtasidagi aloqani kuchaytiradi.

Xulosa

"Urush odamlari" qissasida topoxronos inson ruhiyatini ochishning faol badiiy vositasidir. Tersota makoni urush frontidan uzoq bo'lsa-da, urushning ruhiy ta'siri shu makonda to'liq namoyon bo'ladi. Qishloqning ijtimoiy muhiti, uy va boshqa mikro-makonlar qahramonlarning qo'rquvi, kutishi, ayriliq va xotiralarini ifodalovchi psixologik maydon vazifasini bajaradi.

Badiiy zamon esa urushning tarixiy chegaralaridan chiqib, xotira va ruhiy tajriba orqali davom etishini ta'minlaydi. O'tmish va hozirgi vaqtning o'zaro

tutashuvi qahramon ruhiyatidagi iztiroblarning chuqurligini ko'rsatadi. Natijada makon va zamon oddiy fon emas, balki inson xarakterini ochuvchi, uning ichki dunyosini harakatga keltiruvchi poetik komponentga aylanadi. Shunday qilib, Nazar Eshonqulning "Urush odamlari" qissasida topoxronosning badiiy imkoniyatlari uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchidan, ijtimoiy muhit orqali qahramon xarakterini shakllantirish; ikkinchidan, xotira va vaqt qatlamlari orqali ruhiy jarohatni chuqurlashtirish; uchinchidan, makon detallarini ramziy-psixologik mazmun bilan boyitish. Bu xususiyatlar qissaning urush mavzusini inson ruhiyati masalasi bilan uzviy bog'lashiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eshonqul N. Urush odamlari. — Toshkent: Sharq, 2008.
2. Baxtin M. M. Estetika slovesnogo tvorchestva. — Moskva: Iskusstvo.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.
4. Xoldorov D. Nazar Eshonqulning "Urush odamlari" qissasida ijtimoiy fojialar tasviri.
5. Berdiyeva S. "Urush odamlari" qissasida kiritma hikoyaning badiiy vazifasi.
6. Rajabboyeva L. Nazar Eshonqulning "Urush odamlari" qissasida ramziy-majoziy tasvir talqinlari. — 2022.
7. Turg'unboyeva G. Nazar Eshonqulning "Urush odamlari" qissasida qahramonlar psixologiyasining tasvirlanishi.